

FAKTOR KEJAYAAN DAN KECEMERLANGAN ORANG MELAYU MENURUT MOHAMED IDRIS AL-MARBAWI

(MALAY SUCCESS AND EXCELLENCE FACTORS AS PERCEIVED BY MOHAMED IDRIS AL-MARBAWI)

Faisal bin Ahmad Shah

Abstrak

Artikel ini bertujuan untuk mengetengahkan beberapa idea dan pandangan al-Marbawi dalam membina kemajuan dan kecemerlangan orang Melayu secara khusus dan umat Islam secara umum melalui beberapa karya penulisannya. Antara karya-karya penulisan beliau yang menjadi rujukan penulis ialah Majalah Seruan al-Azhar, Bahr al-Madhi, Nizam al-Hayat dan Kitab Perbendaharaan Ilmu. Artikel ini akan dimulakan dengan pengenalan kepada biodata al-Marbawi secara ringkas yang merangkumi nama, keturunan, latarbelakang keluarga, pendidikan, penulisannya, dan kematiannya. Artikel seterusnya akan mengupas beberapa idea dan pemikiran al-Marbawi yang terdapat dalam karya-karya penulisannya.

Abstract

The purpose of this article is to bring forward several of ideas and views regarding al-Marbawi in modernizing the Malays specifically and the Muslim Ummah in general through his writings. Some of his reference masterpieces are Seruan al-Azhar, Bahr al-Madhi, Nizam al-Hayat and Kitab Perbendaharaan Ilmu. This article will begin with the introduction on al-Marbawi's background, which includes his name, descendent, family background, education, his writing and the time of death. Later on the article will describe several of his ideas included in his books.

Pendahuluan

Syeikh Mohamed Idris al-Marbawi merupakan salah seorang tokoh ulama terkenal Tanah Melayu yang diiktiraf kerana sumbangannya dalam bidang penulisan. Beberapa karya penulisannya telah mendapat sambutan dan penerimaan yang baik di kalangan umat Islam sehingga karya-karya tersebut masih lagi digunakan sebagai bahan pengajaran sehingga kini. Justeru, tidak menghairankan beliau dianugerahkan dengan beberapa penganugerahan seperti “Tokoh Maal Hijrah” peringkat kebangsaan pada tahun 1987. Malah sumbangannya dalam bidang penulisan turut diingati apabila beliau dianugerahkan “Tokoh Anugerah Penulis Pentas Perak” pada tahun 2004, iaitu selepas kematiannya. Selain menyebarkan pengetahuan agama kepada masyarakat Islam beliau turut menyelitkan beberapa nasihat dan tunjuk ajar kepada bangsa Melayu sebagai satu formula mencapai kejayaan dan kecemerlangan mereka di dunia. Al-Marbawi sentiasa peka dan prihatin dengan masalah yang menimpa bangsanya sehinggakan beberapa nasihat dan tunjuk ajarnya adalah merupakan hasil daripada pemerhatian dan pengalaman beliau sendiri. Walaupun idea dan pemikirannya dikemukakan puluhan tahun dahulu namun idea beliau tetap segar, sesuai dan mendahului zamannya.

Biodata Al-Marbawi

Nama penuh beliau ialah Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi al-Azhari (Ismail Mat Ludin 1991:1) Nama ini digunakan pada hampir keseluruhan karya-karya penulisan beliau. Gelaran al-Marbawi yang terdapat pada namanya adalah bersempena dengan nama kampung asal keluarganya di Lubuk Merbau yang terletak dalam daerah Kuala Kangsar, Perak. Manakala al-Azhari pula merujuk kepada Universiti al-Azhar di Mesir tempat beliau menimba ilmu dalam bidang pengajian Islam. Al-Marbawi dilahirkan pada 28 Zulkaedah 1313H bersamaan 12 Mei tahun 1896 di kampung Masfalah Mekah Mukarramah. Tarikh dan tempat lahirnya ini dinyatakan dalam kamusnya yang terkenal, iaitu Kamus al-Marbawi. (Mohamed Idris ‘Abd al-Raof al-Marbawi t.t: 292). Syeikh al-Marbawi tinggal dan membesar di Mekah sehinggalah tahun 1902 M, iaitu ketika beliau berumur 10 tahun.

Pendidikan Syeikh al-Marbawi

Al-Marbawi memperoleh pelajaran dan didikan agama sejak awal lagi daripada keluarganya yang sentiasa mengambil berat terhadap pelajarannya dan memberikan perhatian yang cukup bagi memastikan kejayaannya dalam bidang pendidikan. Jika ditelusuri, proses pendidikan dan perkembangan ilmu al-Marbawi melalui tiga peringkat, iaitu peringkat pengajian di Mekah, pengajian di Tanah Melayu dan pengajian di Mesir.

i) Pengajian awal al-Marbawi di Mekah

Pendidikan awal al-Marbawi bermula di Mekah yang merupakan pusat perkembangan dan penataran ilmu pada waktu itu. Dalam usia empat tahun beliau sudah mampu menghafaz al-Qur'an. Dua tahun kemudian, beliau dihantar ke sekolah Masfalah di kota Mekah yang terletak berhampiran dengan rumahnya. Di sekolah tersebut beliau memperlihatkan komitmen yang tinggi dalam menghafaz al-Qur'an. Potensi beliau sebagai seorang bakal ulama terserlah dan terpancar melalui kekuatan ingatan beliau sehingga berjaya menghafaz enam belas (16) juzuk al-Qur'an ketika umurnya 10 tahun (Ismail Mat Ludin 1991: 7)

ii) Pengajian di Tanah Melayu

Di Tanah Melayu, al-Marbawi dan keluarganya menetap di Lubuk Merbau yang terletak di daerah Kuala Kangsar, Perak. Di Lubuk Merbau beliau telah dihantar belajar di Sekolah Melayu Lubuk Merbau bermula dari usianya 11 tahun sehingga beliau lulus darjah lima pada usianya 15 tahun (Utusan Melayu 1975:14). Minat dan kecenderungan beliau dalam bidang pengajian Islam telah mendorong beliau untuk menyambung pengajiannya di pondok Syeikh Wan Muhammad yang terletak di Bukit Candan Kuala Kangsar, Perak. Syeikh Wan Muhammad merupakan mufti Perak pada waktu itu (Ismail Che Daud 2001:652-656) Setelah tiga tahun menimba ilmu pengajian Islam di pondok Syeikh Wan Muhammad, beliau kemudiannya berpindah ke pondok Tuan Hussein Nasir bin Muhammad Taib al-Mas 'udi di Kedah. Pengajian sistem pondok yang begitu intensif dan bersifat menyeluruh telah mendorong beliau untuk terus menjelajahi lautan ilmu dengan meneruskan pengembaraan

ilmunya ke pondok Syeikh Ahmad Fatani di Padang Lalang Bukit Mertajam. Pengajian beliau di sana telah berlansung selama empat tahun lamanya. Tidak cukup dengan ilmu yang dipelajari di tiga buah pondok sebelum itu, beliau kemudiannya menyambung pengajiannya di Pondok Tok Kenali, Kelantan (Dewan Masyarakat 1980:33)

iii) Pengajian di Mesir

Pengajian beliau di Mesir bermula pada tahun 1924M. Kesungguhan dan iltizam beliau dalam menuntut ilmu di Universiti al-Azhar telah membuahkan hasil apabila beliau antara pelajar terawal yang berjaya mendapat Syahadah 'Aliyyah daripada universiti tersohor dalam bidang pengajian Islam itu. Antara guru-gurunya di Mesir yang sering beliau nyatakan dalam banyak karyanya ialah seperti berikut:

- 1- Syeikh Muhammad Ibrahim al-Samaluti¹
- 2- Syeikh Mahmud Ghunaym²
- 3- Syeikh Muhammad Bahith³
- 4- Syeikh Abu al-A'la al-Falaki⁴

---

¹ Syeikh Muhammad Ibrahim al-Samaluti merupakan salah seorang ulama hadis terkenal di Mesir sekitar tahun 1920 an. Beliau dilaporkan mengajar hadis di Masjid al-Husayni dan Masjid al-Sayyidah Zainab berdekatan dengan Universiti al-Azhar. Dr Ahmad 'Umar Hasyim dalam kitabnya *al-Muhaddithun fi Misr wa al-Azhar* telah menyenaraikan silsilah sanad beliau yang bertemu dengan Imam al-Bukhari rhm. Majalah al-Azhar telah memaklumkan kematiannya pada keluaran bulan Safar tahun 1355H. Lihat al-Husayni 'Abd al-Majid Hasyim Dr, Ahmad 'Umar Hasyim Dr (t.t), *al-Muhaddithun fi Misr wa al-Azhar wa Dawruhuhum fi Ihyay' al-Sunnah al-Nabawiyah al-Syarifah*, Kaherah: Maktabah Gharib, h. 378.

² Beliau merupakan pensyarah di Fakulti Usuluddin Universiti al-Azhar Mesir. Lihat *Bahr al-Madhi* j.22 h.226-227

³ Syeikh Muhammad Bahith telah diperkenalkan oleh al-Marbawi dalam kitabnya *Bahr al-Madhi* seperti berikut:

“Adapun Syeikh Muhammad Bahith ada pengarang *Bahr al-Madhi* ini hadir mengaji di hadapannya dan tuan syeikh ini seorang yang tua di dalam mazhab Abu Hanifah dan ia sebesar-besar ulama dalam mazhab Abu Hanifah mahsyur bijaknya dan alimnya di dalam Mesir dan ia masa muda telah menjadi mufti kerajaan Mesir di dalam mazhab Hanafi sampai tua ia bersara dan menghambur fatwa yang penting-penting dan mengajar sampai kembali ke rahmat Allah. Maka kepadanya lah kerajaan dan orang-orang Mesir bersandar fatwa yang penting-penting dan kepadanya tempat keputusan masalah-masalah di dalam mazhab Hanafi”. Lihat *Bahr al-Madhi* j.12, h.133.

⁴ Syeikh Abu al-A'la al-Falaki ialah guru yang mengajar al-Marbawi dan rakan-rakannya seramai dua belas orang mengenai ilmu falak antaranya Syeikh Abdullah Arif al-Din Langkat, Syeikh Junid Tola dan Syeikh Nasir al-Jauhari. Beliau jugalah yang telah mencetuskan idea sehingga terhasilnya Kamus Idris al-Marbawi. Lihat Utusan Qiblat September 1980 bilangan 121 h. 4.

- 5- Al-'Allamah al-Makki al-Syeikh Muhammad 'Ali al-Maliki⁵
- 6- Al-Ustaz 'Abdul Wasif bin Muhammad⁶

Karya-karya Penulisan al-Marbawi

Tradisi menulis merupakan satu tradisi yang telah sebatik dalam jiwa Syeikh al-Marbawi sejak di pondok Tok Kenali lagi. Melalui penulisannya yang beragam dan bervariasi beliau telah mewariskan idea dan gagasan pemikiran yang tidak ternilai dan sangat berharga. Jarang sekali terdapat ulama yang meninggalkan karya penulisan yang monumental yang menggabungkan dan menyepadukan antara ilmu agama dengan ilmu-ilmu moden. Karya-karya penulisan al-Marbawi yang menjangkau tiga belas (13) buah tajuk buku dan ada di antaranya mencecah beratus-ratus halaman membuktikan kedudukan beliau sebagai seorang penulis yang prolific, berdedikasi, tekun, cekal dan mempunyai daya ketahanan dan kesabaran yang tinggi.

Kebanyakan karya-karyanya diterbitkan oleh Percetakan Mustafa al-Babi al-Halabi wa Awladuhu dan Dar al-Fikr yang merupakan antara syarikat percetakan yang banyak menerbitkan karya penulisan tokoh-tokoh ulama al-Azhar. Karya-karya penulisan beliau boleh dibahagikan kepada bidang-bidang seperti berikut:

- 1) **Bidang yang berkaitan dengan Kamus dan Ensiklopedia**
  - i) Kamus al-Marbawi
  - ii) Ringkasan Kamus Melayu-Arab Bergambar Dan Teladan Belajar Arabnya yang Senang
  - iii) Al-Marbawi Qamus al-Jayb 'Arabi – Melayu Latin
  - iv) Kitab Perbendaharaan Ilmu
  - v) Mu'jam al-Kainah

---

⁵ Nama guru beliau ini dinyatakan dalam mukadimah kitabnya *Bulugh al-Maram* serta Terjemah Melayu. Antara karya penulisannya ialah *al-Maqсад al-Sadid*. Beliau telah meninggal dunia di Taif pada 28 Syaaban 1367H bersamaan 6 Julai 1948. Lihat Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi, *Bulugh al-Maram* Serta Terjemah Melayu, (t.r) Kaherah: Matbaah al-Anwar al-Muhammadiyah h. mukadimah.

⁶ Beliau merupakan pentashih kepada Kamus al-Marbawi. Lihat Mahani Mokhtar (1989), *op.cit.*, h. 32.

2) **Bidang Tafsir**

- i) Tafsir Quran al-Marbawi –juzuk **الم**
- ii) Tafsir Surah Yasin Bahasa Melayu

3) **Bidang Hadis**

- i) *Bahr al-Madhi*
- ii) *Kitab Idangan Guru Sahih al-Bukhari dan Muslim*
- iii) *Kitab Bulugh al-Maram Serta Terjemah Melayu*

4) **Bidang Tauhid, Fiqh dan Tasawuf**

- i) Punca Agama dan Pati Hukum Ibadat
- ii) *Nizam al-Hayat* (Peraturan Hidup Umat Islam)
- iii) Asas Islam

5) **Majalah dan Akhbar**

- i) Majalah Pengasoh
- ii) Seruan al-Azhar

Pengiktirafan Yang Diberikan Kepada al-Marbawi

Kejayaan al-Marbawi menghasilkan *Kamus al-Marbawi* dan *Bahr al-Madhi* melonjakkan nama beliau dan disebut-sebut bukan sahaja di Tanah Melayu tetapi di Singapura dan Selatan Thailand. Justeru, tidak hairanlah beliau menerima pelbagai pujian dan pengiktirafan daripada pelbagai lapisan masyarakat. Antara anugerah-anugerah yang pernah diterima oleh beliau adalah seperti berikut:

- a) Ijazah Kehormat Doktor Persuratan Universiti Kebangsaan Malaysia (1980)⁷
- b) Anugerah Tokoh Maal Hijrah (1987)⁸

---

⁷ Lihat Utusan Qiblat (1980), h. 8

⁸ sebagai tokoh Maal Hijrah Kebangsaan yang pertama pada 1 Muharram 1408H/1987M di Pusat Islam Kuala Lumpur (sekarang Jabatan Kemajuan Islam Malaysia)

- c) Anugerah Pingat Ahli Mahkota Perak (1988)⁹
- d) Tokoh Anugerah Penulis Pentas Perak (2004)¹⁰

Kematiannya

Al-Marbawi meninggal dunia pada 13 Oktober 1989 jam 8.30 pagi di Hospital Besar Ipoh, Perak ketika berumur 93 tahun. Beliau telah dimasukkan ke hospital tersebut selama 28 hari sebelum meninggal dunia kerana menghidap penyakit “tidak boleh membuang air kecil”. Jenazah beliau dikebumikan di tanah perkuburan Islam Lubuk Merbau Kuala Kangsar bersebelahan dengan pusara isterinya yang meninggal dunia lima bulan sebelum itu. Beliau meninggalkan seorang balu Munirah bt Abdul Wahab, seorang anak perempuan, tiga cucu dan lima cicit.

Pengenalan Kitab *Bahr al-Madhi*, Nizam al-Hayat, Kitab Perbendaharaan Ilmu Dan Majalah Seruan al-Azhar

Pengenalan kitab *Bahr al-Madhi*

Kitab *Bahr al-Madhi* merupakan sebuah kitab syarahan hadis berbahasa Melayu yang mensyarahkan dua ribu tujuh ratus lapan puluh satu (2781) buah hadis yang terdapat dalam kitab *al-Jami'* oleh Imam al-Tirmidhi (m.279H). Kitab ini terdiri daripada dua puluh dua (22) juzuk dengan lima ribu enam puluh lapan (5068) halaman serta lapan ribu dua ratus lapan puluh dua (8282) masalah yang menyentuh pelbagai isu dan persoalan yang berkaitan dengan hadis-hadis nabi.

Kitab Perbendaharaan Ilmu

Kitab ini pada asalnya merupakan sebuah jurnal bulanan yang dinamakan sebagai “*Kamus Segala Ilmu*”. Ia mengandungi 32 halaman bagi setiap

---

⁹ Beliau dianugerahkan pingat Ahli Mahkota Perak pada 19 April 1988 oleh Sultan Perak pada waktu itu iaitu Sultan Azlan Shah.

¹⁰ Anugerah ini dikurniakan kepada beliau pada 8 Muharram 1425H bersamaan 28 Februari 2004 iaitu 15 tahun selepas beliau meninggal dunia. Anak beliau Ustazah Mariam telah mewakili beliau menerima anugerah tersebut daripada Raja Muda Perak iaitu Raja Nazrin Shah.

keluarannya.¹¹ Ia kemudiannya dibukukan menjadi tiga jilid yang dicetak oleh percetakan beliau sendiri iaitu al-Matba'ah al-Marbawiyah. Kandungan kitab ini memfokuskan kepada pelbagai ilmu keagamaan dan keduniaan yang dihuraikan mengikut abjad huruf hijaiyyah.

***Nizam al-Hayat* (Peraturan Hidup Umat Islam)**

Kitab yang mengandungi tiga puluh enam (36) isu-isu kontemporari berkaitan umat Islam ini diselesaikan penulisan pada malam Jumaat 26 Rabiul al-Thani tahun 1357H bersamaan dengan 24 Jun 1938M. Tujuan beliau mengarang kitab ini adalah untuk menjelaskan kepada umat Islam mengenai punca perpecahan dan persengketaan sesama mereka dan bagaimana mengatasinya. Antara isu-isu yang dikupas oleh beliau dalam kitab ini ialah seperti awal-awal berbunuh-bunuhan sama Islam, menumpahkan darah Muslim ke bumi, harta sama-sama Islam, kehormatan diri sama-sama Islam, kemajuan hidup, kemunduran Muslim apa sebabnya, sendi kemajuan dan sebagainya. (al-Marbawi 1938)

Seruan al-Azhar

Majalah Seruan al-Azhar ini merupakan akhbar bulanan yang diterbitkan oleh Persatuan Kebajikan Pelajar-Pelajar Melayu al-Azhar (الأزهرية الجاوية الجمعية الخيرية للطلبة). Keluaran pertama akhbar ini telah diterbitkan pada bulan Rabiul Akhir 1344H bersamaan Oktober 1925M di bawah pimpinan Ustaz DJanan Taib¹² sebagai ketua pengarang dan dibantu oleh empat orang pengarang lain iaitu:

- Raden Fathul Rahman Kafrawi sebagai pengarah¹³
- Ilyas Yaakob sebagai editor¹⁴
- Mahmud al-Yunusi sebagai editor¹⁵

---

¹¹ Ini dinyatakan pada iklan di bahagian akhir *Kitab Perbendaharaan Ilmu* seperti berikut: "Kamus ini keluar di (Mesir) negeri perkumpulan sekalian ilmu diterbitkan pada tiap-tiap awal bulan Arabi. Cubalah berlangganan 12 bilangan atau setahun dengan yurannya 250 sen. Berlangganan 1 bilangan atau sebulan 25 sen. Juzuk pertama siap harganya 300 sen, juzuk kedua 160 sen bersih ongkos pos". Lihat kitab *Perbendaharaan Ilmu* j.2 h.224

¹² Beliau merupakan ketua Persatuan Kebajikan Pelajar-Pelajar Melayu al-Azhar yang pertama.

¹³ Gambar beliau tertera dalam Seruan al-Azhar pada ms 431.

- Abdul Wahab Abdullah sebagai editor¹⁶
- Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi.

Motto Seruan al-Azhar ialah “Bersetia, Berjaya, Bercerai Merbahaya” manakala kandungannya pula menyentuh persoalan agama, ekonomi, politik, sosial dan isu semasa. Pada bulan Mac 1928M Seruan al-Azhar bertukar kemudi di mana al-Marbawi dilantik menjadi ketua pengarangnya¹⁷ dengan dibantu oleh Abu Bakar al-Al-Asy‘ari,¹⁸ Ahmad Ataullah dan Abdul Kahar Muzakkir¹⁹. Pada masa inilah banyak tulisan-tulisan beliau dimuatkan dalam majalah tersebut. Akhbar yang beralamat no 8 Arfet al-Misri al-Darrasah Cairo tersebut hanya diterbitkan selama 32 bulan sahaja²⁰. Keluaran terakhirnya ialah pada bulan Mei 1928M

---

¹⁴ Beliau telah menggantikan tempat Ustaz Djanan Taib sebagai ketua pengarang selepas Ustaz Djanan Taib kembali ke Mekah. Beliau juga pernah menjadi pentashih bagi kitab-kitab yang dicetak di Matba ‘ah Mustafa al-Halabi. Antara kitab-kitab yang ditashih oleh beliau ialah Terjemah dan Syarah kitab *Hikam* oleh Imam Taj al-Din bin ‘Ata’ Allah al-Sakandari dan diterjemah oleh Tok Pulau Manis Terengganu, *Jam’ Jawami’ al-Musannafat* oleh al-Syeikh Ismail bin ‘Abd al-Mutallib al-Asyi, *Al-Durru al-Nafis* oleh al-Syeikh Muhammad Nafis bin Idris al-Banjari, *Minhaj al-Abidin Ila Jannati Rabbi al-Alamin* diterjemah oleh al-Syeikh Dawud bin Abdullah al-Fatani, *Al-Yawaqit wa al-Jawahir fi ‘Uqubah ahli al-Kaba’ir* terjemahan oleh Syeikh Muhammad Ali bin Abdul Rasyid dan sebagainya. Beliau juga turut mengarang sebuah kitab yang diiklankan dalam Seruan al-Azhar iaitu kitab Bahtera Kesejahteraan. Lihat Seruan al-Azhar h. 450

¹⁵ Yunus H Mahmud dilahirkan di Batu Sangkar, Sumatera Barat pada 10 Februari 1899. Beliau merupakan seorang tokoh pendidikan Islam Indonesia yang gigih memperjuangkan penyerapan pendidikan agama ke sekolah umum. Beliau juga telah memainkan peranan mendirikan Perguruan Tinggi Agama Islam Negeri. Pada bulan Mac 1923M beliau menunaikan ibadat haji menerusi Pulau Pinang seterusnya ke Mesir. Pengajian beliau di al-Azhar bermula pada tahun 1924M dan di Darul Ulum Ulya sehingga 1930. Kesibukannya tidak menghalang beliau menyelesaikan terjemahan al-Qur’an yang dikenal dengan tafsir al-Quran 30 juzuk. Antara karya-karya penulisannya yang lain ialah Pokok-Pokok Pendidikan/Pengajaran (dikdaktik umum), Metodik Khusus Pendidikan Agama, Sejarah Pendidikan Islam Indonesia, Tafsir al-Quran 30 juzuk, Kamus Arab-Indonesia, *al-Adyan, al-Masail al-Fiqhiyyah ‘ala al-Mazahib al-Arba’ah, al-Tarbiyah wa al-Ta’lim* dan *Ilm al-Nafs*. Beliau meninggal dunia pada 16 Januari 1982M. Lihat Ensiklopedi Islam (1994), Jakarta: PT Ichtiar Baru Van Hoeve, h.214.

¹⁶ Beliau berasal daripada Chemor, Perak. Merupakan lulusan daripada Madrasah al-Masyhur al-Islamiyyah Pulau Pinang. Beliau sampai ke Kaherah pada 13 Disember 1925 bersama-sama Hj Abu Bakar al-Asyari. Pengajian beliau di Universiti al-Azhar di tanggung oleh Mustafa al-Halabi iaitu pengurus syarikat percetakan yang termasyhur di Mesir pada waktu itu. Beliau adalah pelajar Melayu pertama lulus Diploma of Veterinary Science di Mesir (penyakit haiwan). Lihat Mohamad Redzuan Dr (1994), *The Middle Eastern Influence on the development of religious and political thought in Malay Society*, h. 213
op.cit., bahagian nota kaki no 16 h. 229

¹⁷ Al-Marbawi dilantik sebagai pemangku ketua pengarang pada mesyuarat yang diadakan pada 17 Februari 1928. Namun namanya tertulis sebagai ketua pengarang pada keluarannya selepas itu. Lihat Seruan al-Azhar bil 3, 30 Mac 1928, h. 593-594

bersamaan bulan Zulkaedah 1346H. Antara faktor utama majalah tersebut tidak diterbitkan lagi ialah disebabkan masalah kewangan²¹ dan kekurangan tenaga kerja.²²

Idea Dan Pemikiran al-Marbawi Ke Arah Kemajuan dan Kecemerlangan Orang Melayu

Al-Marbawi merupakan seorang ulama yang mempunyai dedikasi dan ketekunan yang tinggi dalam menghasilkan karya-karya penulisannya. Selain berusaha menghasilkan karya penulisan yang bermutu tinggi beliau juga cuba menggarap idea dan pemikirannya untuk diketengahkan kepada masyarakat Islam supaya mereka bangkit daripada kelalaian dan kealpaan yang menyelubungi mereka. Isu-isu yang dibahaskan dalam karya-karya penulisannya tidak hanya terhad kepada persoalan agama dan permasalahannya tetapi juga isu-isu kontemporari dalam masyarakat Islam. Walaupun menetap di Mesir lebih daripada 50 tahun beliau tetap mengikuti dan mengambil tahu perkembangan umat Islam di Tanah Melayu. Beliau tidak lokek untuk memberikan nasihat dan peringatan kepada orang Melayu melalui karya penulisannya. Dalam bahagian ini penulis akan cuba mengeluarkan beberapa cetusan idea al-Marbawi ke arah kemajuan orang Melayu melalui beberapa hasil karya penulisannya. Antara cetusan idea yang diketengahkan oleh al-Marbawi melalui hasil penulisannya adalah seperti berikut:

---

¹⁸ Syekh Abu Bakar al-Asy'ari dilahirkan di Bayan Lepas Pulau Pinang pada tahun 1904M. Mendapat pendidikan awal di Sekolah Melayu Chorasta Pulau Pinang seterusnya ke Sekolah Inggeris Anglo-Chinese School Penang dan kemudiannya memasuki sekolah aliran Arab iaitu Madrasah al-Masyhur Pulau Pinang. Pada tahun 1925 beliau menyambung pengajiannya di Universiti al-Azhar di Kaherah Mesir. Beliau merupakan seorang tokoh ulung yang memperjuangkan konsep ahli sunnah wa al-jamaah di Perlis. Beliau meninggal dunia pada 6 April 1970M ketika umurnya 65 tahun. Lihat Ismail Mat (1993), *Ulama Silam Dalam Kenangan* dalam Dr Haron Din "al-Syeikh Abu Bakar al-Asy 'ari". h. 13-19.

¹⁹ Seorang tokoh ulama Indonesia yang terkenal.

²⁰ *ibid* h. 235

²¹ Sebelum ini semua perbelanjaan mencetak dan mengurus Seruan al-Azhar ditanggung oleh Hj Othman Abdullah. *ibid*

²² Kekurangan tenaga kerja adalah disebabkan ramai di kalangan pendokong kepada akhbar ini pulang ke negeri masing-masing setelah selesai pengajian mereka di Universiti al-Azhar. Antaranya Ustaz Djanan Taib yang kembali ke Mekah selepas 6 bulan memegang jawatan ketua editor dan Ustaz Othman Abdullah yang berhijrah ke Paris pada tahun 1927. *ibid*.

Kepentingan Ilmu Pengetahuan

Jika diteliti kepada setiap hasil tulisannya, al-Marbawi sentiasa mengambil peluang untuk mendedahkan kepentingan ilmu pengetahuan kepada umat Islam terutamanya pada bahagian awal kitabnya. Antaranya dalam mukadimah kitab *Perbendaharaan Ilmu* seperti berikut:

Adapun kemudian daripada itu adalah insan itu hidup ia dengan ruh maka tiada sempurna insannya dan ruhnya melainkan berjalan akal dan tiada terakalkan tiap-tiap sesuatu melainkan dengan ilmu maka dengan ilmulah memelihara dirinya –usahkan anak negerinya dan dengan ilmulah memelihara rumah tangganya –usahkan tanah airnya dan dengan ilmulah memutar kekayaannya usahkan dunianya dan dengan ilmulah mencelikkan mata dan fikir akan barang di dalam bumi dan atasnya usahkan barang yang di atas langit dan di dalamnya dan dengan ilmulah mudah-mudahan lepas daripada pukul munkar dan nakir di dalam kuburnya usahkan lepas dari neraka. Pendeknya ilmu itu tidaklah boleh lepas dari insan walau kana ianya tua sekalipun. (al-Marbawi: t.t Bahagian Mukadimah h.2)

Daripada petikan di atas al-Marbawi menegaskan bahawa melalui ilmu sahajalah akan dapat menyelesaikan banyak masalah yang melanda umat Islam sama ada melibatkan dirinya, keluarganya ataupun tanah airnya. Melalui ilmu juga seseorang itu akan dipandu dalam melayari kehidupannya di dunia dan seterusnya sebagai bekalan di akhirat. Ilmu menurut beliau tiada had masanya malah perlu dipelajari dan dituntut sehingga akhir hayat. Kepekaan dan keperihatinan beliau terhadap sejauhmana kesungguhan umat Islam menuntut ilmu turut dinyatakan dalam kitabnya *Bahr al-Madhi* ketika mensyarahkan hadith mengenai faktor-faktor terangkat ilmu seperti berikut:

161- masalah: terangkat ilmu dan maknanya (adalah) makna terangkat ilmu itu yakni habis hilang ilmu syarak kita tiada siapa tahu dan ingat kerana mati segala orang-orang yang menanggung ilmu itu. Maka rupa kelakuan hilang ilmu itu

bukannya dihilangkan dan dilenyapkan akan dia daripada dada orang alim bahkan hilang ia dengan sebab mati orang-orang alim dan sebelum mati orang alim itu kurang orang yang mengambil ilmunya sebagaimana zaman kita ini telah banyak kurangnya orang-orang alim itu kerana tiap-tiap orang yang menuntut ilmu syarak itu dari setahun kepada setahun berkurangan dan tuntutnya tiada sampai seperti ulama yang dahulu. Cubalah uji setengah-setengah orang alim yang disaksikan berilmu dengan mendapat surat pengakuan berilmu syarak adakah ilmu-ilmunya itu di dalam dadanya seperti ulama yang dahulu bahkan setengah mereka yang mendapat syahadah itu belum pernah mengarang kitab tafsir yang besar dan hadis Bukhari dan Muslim dan lainnya daripada kitab hadith yang besar, belum pernah dipelajarikan dan diambil fatwa isinya daripada guru. Sungguh cukup pada dirinya ilmu alat tetapi tidak sama ia dengan orang yang mengadap gurunya mengambil hadith-hadith pada gurunya mengambil apa maksudnya dari mulut guru yang dibentangkan kitab di hadapannya. Maka seperti ilmu tafsir dan hadith dan fiqh dan lainnya tiada yang satunya seperti yang lainnya. Maka dengan keterangan ini menunjukkan ilmu syarak itu telah hilang selapis bahkan beberapa lapis daripadanya. Satu lagi jalan hilang ilmu itu iaitu dengan tiada amal dan tiada digunakan kerana apabila dipelajarkan sekalipun serta tiada digunakan nescaya hilang ia daripada diberi orang yang menanggungnya seperti setengah daripada ilmu fiqh bukankah sebagai hilang ilmunya daripada dada orang alim daripada bahagian muamalat dan ahkam jinayat dan daripada ilmu tasawuf iaitu daripada bahagian muhlikat dan lainnya bahkan semuanya itu ada di dalam kitab-kitab. Maka itupun satu daripada jalan hilang ilmu bersalahan ulama yang dahulu sekalian perkara itu ada di dalam dada dan cukup dengan amalannya. Satu lagi jalan hilang ilmu itu ialah berkurangan maqbul ilmu syarak itu belajarnya kepada orang Islam kerana masing-masingnya berebut-rebutan menuntut ilmu yang bukan syarak kita seperti menuntut ilmu undang-undang Napoleon dan menuntut ilmu doktor sekarang dan ilmu engineer dan ilmu bersegak-segak

dan bersuka-suka dan bersedap-sedap (*والرفاهة الجميلة فن*) dan lainnya. Bahkan setengah daripada orang yang menuntut ilmu syarak itu telah berlaku tidak percayakan setengah daripada apa-apa yang dalam hadith dan perkataan ulama dan pertunjukan awliya' hanya mana yang munasabah dengan akal mereka itu percayalah ia dan apa yang berbetulan dengan fikiran mereka itu maka itulah yang dipegangnya jikalau yang tidak munasabah dengan akal dan tidak berbetulan dengan fikiran mereka itu daripada Quran atau hadith sekalipun maka sekalian itu tidakkah jalan hilang ilmu syarak belaka. Maka apabila mati orang yang alim besar dengan tiada diturunkannya segala ilmunya kepada muridnya tentulah ilmu-ilmu itu dibawanya berkubur dengan dia belaka. Demikianlah jalan ilmu itu terangkat dan hilang. (al-Marbawi t.t j. 15 h. 113-114)

Dalam petikan di atas al-Marbawi menzahirkan kerisauannya apabila melihat tidak ramai umat Islam yang menuntut ilmu. Jika menuntut ilmu pun mereka tidak menjaga dan memelihara adab ketika menuntut ilmu sebagaimana ulama-ulama terdahulu. Mereka juga tidak ikhlas dalam menuntut ilmu dan apa yang penting bagi mereka ialah sijil dan perakuan. Namun sijil dan perakuan tersebut gagal membuktikan kealiman dan kepakaran mereka dalam ilmu tersebut. Berdasarkan pemerhatian, beliau melihat kurangnya kesungguhan umat Islam untuk mengambil ilmu secara langsung daripada guru serta tidak beramal dengan ilmu yang dipelajari. Beliau juga merasa kesal apabila melihat kesungguhan umat Islam mempelajari undang-undang Napoleon, ilmu perubatan, ilmu kejuruteraan, ilmu berkaitan fesyen sehingga mengabaikan pengajian Islam. Namun pandangan beliau ini tidak bermakna beliau menentang ilmu-ilmu lain selain Islam. Malah anjuran beliau ialah ilmu-ilmu Islam perlu didahulukan dan diberi perhatian sebelum mendalami ilmu-ilmu lain. Beliau turut melahirkan kekesalan terhadap segelintir umat Islam yang mendahulukan dan menyalahgunakan kelebihan akal dalam memahami Islam. Apa sahaja yang tidak bersesuaian dengan logik akal mereka akan ditolak walaupun ia secara jelas terdapat di dalam al-Quran, hadith dan pandangan ulama.

Kepentingan Bersatu Padu

Salah satu aspek yang ditekankan oleh al-Marbawi dalam tulisan-tulisannya ialah mengenai kepentingan bersatu padu terutamanya dalam menghadapi penjajahan. Beliau sentiasa mengingatkan kepada orang Melayu mengenai kepentingan bersatu padu dan menjauhi perpecahan dan perbalahan terutamanya dalam menghadapi ancaman penjajah. Kebolehan beliau dalam mengarang puisi digunakan sepenuhnya untuk menyampaikan gagasan beliau ke arah perpaduan orang Melayu. Ini dinyatakan dalam puisinya seperti berikut: (al-Marbawi 1928: 619)

MIM – Mengerjakan segala perintah Allah
Mula syaratnya kalau tak salah
Majulah bangsa jangan berbalah
Martabat yang tinggi di bagi Allah

JIM – Jauhi sekelian ayuhai tuan
Jahat dan dengki larangan tuhan
Jangan berbantah sesama ikhwan
Jika berpecah musuh menawan

LAM – Latihlah saudara ke padang kemajuan
Lepaskan diri daripada tertawan
Lambat lekasnya dengan pengetahuan
Luaskan pandangan carilah kawan.

Jika diteliti kepada rangkap pertama puisi ini menunjukkan bagaimana al-Marbawi meletakkan faktor mengerjakan segala perintah Allah sebagai elemen utama sebelum perpaduan dapat dicapai. Ini diikuti kemudiannya dengan larangan umat Islam daripada berhasad dengki dan berbantah antara satu sama lain. Akhir sekali beliau sekali lagi menegaskan mengenai kepentingan ilmu untuk mencapai kemajuan.

Syarat-syarat mencapai kemajuan dan kejayaan

Kamajuan dan kajayaan sesuatu bangsa adalah bergantung kepada usaha dan pengorbanan mereka sendiri. Justeru al-Marbawi merasakan orang

Melayu perlu mengorak langkah ke hadapan, menyusun strategi dan pelan tindakan untuk mencapainya. Dalam bukunya *Nizam al-Hayah* atau Peraturan Hidup Umat Islam beliau menyenaraikan ciri-ciri dan sifat-sifat yang perlu ada pada orang Melayu jika ingin mencapai kemajuan. Antaranya:

1 – Rajin Dan Usaha Dan Tidak memilih Kerja

Al-Marbawi meletakkan sifat rajin, usaha dan tidak memilih kerja sebagai ramuan terbaik ke arah kecemerlangan orang Melayu. Perkara ini dijelaskan seperti berikut:

29- sendi kemajuan. Satu daripada sendi kemajuan ialah usaha dan rajin sudahlah saya terangkan di atas tadi akan amal-amal yang salih maka tiada suatu daripada amal yang salih itu dapat dicapai dengan sempurnanya melainkan dengan usaha dan rajin. Usaha yakni tuntutan akan suatu itu biar bersungguh-sungguh dan tekun. Dan rajin yakni jangan datangkan rasa tidak berkehendak dan mahu duduk diam, pendeknya mengenal rajin itu dengan kata yang pendek dan misal yang terang ialah orang tak mahu berhenti dan tiada memilih daripada kerja seperti tidak ia menulis, ia membaca surat tidak ia membaca surat ia ambil parang menebas atau ambil penyapu sampah menyapu rumahnya atau tidak ia bekerja di tanah ia mengambil air sembahyang lalu sembahyang dan sebagainya (al-Marbawi, t.t: 26)

Pemerhatian beliau terhadap sikap segelintir orang Melayu yang tidak berusaha mencari pekerjaan memungkinkan beliau mengeluarkan nasihat tersebut. Dalam teks di atas beliau cuba membezakan antara istilah usaha dan rajin supaya maksud dan kehendaknya dapat difahami oleh umat Islam. Apa yang cuba ditekankan oleh beliau ialah orang Melayu mestilah berusaha bersungguh-sungguh melakukan sesuatu pekerjaan yang boleh mendatangkan faedah kepada mereka walaupun sedikit. Dalam erti kata lain bangsa Melayu tidak seharusnya membiarkan masa berlalu begitu sahaja tanpa melakukan apa-apa pekerjaan yang berfaedah.

2 – Jangan Keluh kesah

Menyedari sikap bangsa Melayu yang mudah kecewa dan berputus asa jika ditimpa sesuatu kesusahan atau musibah, beliau mengeluarkan nasihat seperti berikut:

32- sendi kemajuan lagi ialah jangan keluh kesah, sekiranya jatuh lemah kamu daripada menghasilkannya suatu dengan sebab luput wang masalan atau tak sampai ikhtiar dan fikir engkau masalan atau kena sakit atau kena apa-apa lain gendala maka jangan kamu keluh kesah dan jangan kamu bela dan jangan kamu fikir kata begitu kata begini bahkan pulangkan kata takdir Allah jua, dan engkau pun sudah beriktikad akan apa yang ditakdir Allah dari azali itulah jua yang berlaku. Maka apalah kamu bebalkan dan apalah kamu rampuskan dan apalah kamu hendak katakan begitu begini kerana semuanya sudah takdir hanya lihat apa taat yang lain pula begitulah kita disuruh oleh nabi kita s.a.w sabdanya:

وإن أصابك شيء فلا تقل لو فعلت كذا وكذا لكان كذا وكذا فإن لو تفتح عمل الشيطان

Ertinya dan jika mengenai akan dikau suatu barang yang menjadi gendala atau tak jadi kehendak engkau maka janganlah engkau kata: jikalau atau jika atau kalah aku buat begini-begini tentu jadi begini-begini sebab pun jangan kata begitu kerana kalimah: jikalau, jika, kalau itu membukakan pesona syaitan (al-Marbawi t.t: 27)

Dalam petikan di atas al-Marbawi meminta orang Melayu supaya tidak menjadikan kesusahan dan kesulitan yang dihadapi sebagai alasan untuk berputus asa daripada melakukan pekerjaan. Mereka seharusnya menerima takdir Allah di atas segala musibah dan kesulitan seterusnya berusaha dan tidak lemah semangat atau berputus asa.

Tidak mengerjakan yang sia-sia

Al-Marbawi juga melihat kegagalan bangsanya dalam mencapai kemajuan dan kecemerlangan ialah disebabkan mereka melakukan sesuatu pekerjaan

yang tidak mendatangkan kebaikan dan manfaat kepada mereka. Perkara ini dinyatakan seperti berikut:

36- sendi kemajuan ialah tidak mengerjakan yang sia-sia. Setengah daripada sendi kemajuan itu ialah tidak mengerjakan sia-sia, maka itulah satu sifat daripada sifat orang-orang mukmin, maka yang dikatakan kerja sia-sia itu iaitu tiap-tiap barang yang tiada berfaedah, tiada berfaedah bagi badan dan tiada bagi jiwa, tiada bagi ruh dan tiada bagi berakal. Maka mukmin itu tidak dihabiskannya waktunya melainkan pada apa yang memberi faedah akan dia di dalam hayatnya di dunia atau di akhirat maka boleh kita nampak akan orang yang tidak mengerjakan yang sia-sia itu iaitu dia bersungguh-sungguh pada mendapatkan rezeki bagi dirinya dan ahlinya dan anaknya supaya jangan jadi menadah tangan serata-rata orang dan supaya terpelihara air muka daripada malu dan supaya jadi dirinya mulia dan berkehormatan dan mempusakai anak cucu baik dan cerdik nampak kita dirinya atau anak-anaknya berpisah pada pelajaran yang digurukannya dan berpisah pada ugama yang diketahuinya berpisah kepada ibadat yang diperbuatnya, berpisah kepada syariat yang disiarkannya pada ahlinya dan kaum kerabatnya dan tetangganya dan taulan handainya. Tidaklah ia melangut di kedai kopi dengan main catur atau *حكي* dan tidak melampang atau membantah apa kata orang dan tidak ia berkelahi atau nampak ia duduk mengarut-ngarut berbual sia-sia sepanjang-panjang hari. Kita nampak ia diam tiada berkata-kata melainkan barang yang berfaedah tiada ia bergerak melainkan pada yang memberi guna tiada ia berfikir melainkan pada yang dapat makan buahnya atau isinya. Bila tampak padanya barang yang sia-sia atau main-main ditempuhnya semacam orang lalu lalang dengan tidak pandang kepadanya, tidaklah ia masuk berbual atau berbantah-bantahan atau bergurau main atau mengejek-ngejek. Sekiranya tidak ia tertegah akan yang sia-sia berkata ia: bagiku amal aku dan bagi kamu amal kamu kiranya selamat atas sekalian kamu dan aku tidak mahu seperti orang dungu (al-Marbawi, t.t: 30)

Antara perbuatan tidak berfaedah yang seharusnya di jauhi menurut al-Marbawi ialah duduk melangut di kedai kopi, bermain catur, berkelahi dan berbual kosong. Apa yang digambarkan oleh al-Marbawi dalam petikan di atas benar-benar merupakan amalan segelintir masyarakat Melayu pada zamannya dan zaman kini. Apa yang cuba ditekankan oleh beliau ialah setiap perbuatan yang dilakukan oleh seseorang itu haruslah mendatangkan faedah kepada dirinya atau orang lain.

Seruan Supaya Tidak Bermegah-Megah Dengan Tamadun Barat

Nasihat beliau kepada umat Islam mengenai bahaya bermegah-megah dengan tamadun barat diselitkan antaranya ketika mensyarahkan hadith dalam kitab *Bahr al-Madhi* mengenai suruhan menziarahi tiga masjid penting bagi umat Islam iaitu Masjid al-Haram, Masjid al-Nabawi dan Masjid al-Aqsa. Dalam syarahan hadith tersebut beliau mengingatkan umat Islam bahawa bermegah-megah dengan tamadun barat boleh membawa kepada hilangnya iman dan Islam daripada individu Muslim tersebut. Antara kenyataannya adalah seperti berikut:

Masalah ziarah masjid yang tiga mengapa disuruh akan seseorang

... maka inilah tiga tempat yang disuruh Allah dan rasulnya pergikan bagi mencapai pahala yang besar-besar dan mengambil berkat (sic.) hamba-hamba Allah yang salihin. Maka siapa-siapa orang yang Islam yang ada mempunyai kemurahan dan kesihatan yang tiada pergi ziarah-ziarah tempat pertama dan kedua atau hingga ketiga maka tidaklah sempurna berkat orang yang salihin ada dicapainya dan sebagai sia-sia jua kemurahannya dan kesihatannya itu. Banyaklah orang zaman sekarang merendahkan perkara pergi ziarah tiga tempat itu dan dipermuliakan oleh mereka itu ziarah ke tempat Yahudi dan Nasrani jati oleh kerana bermegah-megah dengan tamadun cara baru. Maka jaga-jaga wahai Muslimin maka selama tiada seorang itu memuliakan (sic.) hamba Allah yang salihin dan mempermudah-mudahkannya hampir-hampirilah ditakuti tanggal iman dan Islam daripadanya (Mohamed Idris al-Marbawi, *Bahr al-Madhi* jil 3 h. 20)

Dalam petikan di atas al-Marbawi mendedahkan ada segelintir umat Islam yang memperlekehkan ziarah ke tiga tempat suci umat Islam malah mengagung-agungkan pula tempat-tempat di barat. Bukan itu sahaja, al-Marbawi turut melahirkan kerisauannya mengenai sikap umat Islam yang mudah terpengaruh dan terpedaya dengan budaya dan gaya hidup barat. Nasihat ini diutarakan oleh al-Marbawi ketika mensyarahkan hadith mengenai larangan meniru perbuatan Yahudi dan Nasrani. Dalam syarahan hadith tersebut beliau menyatakan kekesalannya terhadap umat Islam yang tidak berusaha memahami al-Quran dan hadith nabi dengan bersungguh-sungguh tetapi sibuk sebagai contoh mempelajari kitab hikmat Napoleon dan bermegah-megah dengannya.

85- ...bermula yang demikian itu ialah kerana jahil akan hakikat agama sendiri dan membetulkan jalan agama lain dengan buta tuli dengan sebab meninggal akan Quran dan hadith nabi maka Quran itu dibaca sahaja dan tiada dipelajarkan maksudnya dan tiada ambil tadabbur dengan sesungguhnya hati akan apa-apa kemahuannya dan tak mau mengamalkannya juga hadith nabi itupun tidak diambil tahu akan apa isinya dan hikmatnya dan buah faedahnya maka ganti membaca dan belajar isi Quran dan hikmatnya pergi pula belajar kitab Hikmat Napoleon dan bermegah-megah dengan dia belajar latin dan bersambung dengan dia sudahlah dapat segala yang dipelajarnya lain daripada Quran dan hadith nabi itu sebetul dengan kemahuan hawa nafsunya dan dunianya. Pada akhirnya diamalkannya yang demikian dan tinggal barang yang disuruh Allah dan nabi Muhammad dengan sedikit-sedikit hingga jadilah akhirnya peranakkan Islam namanya. (al-Marbawi, jil 15 h. 113-114)

Al-Marbawi sama sekali tidak menentang ilmu-ilmu moden seperti ilmu undang-undang tetapi apa yang menyedihkan beliau ialah apabila ilmu-ilmu tersebut didahulukan manakala al-Quran dan hadith ditinggalkan, tidak dipelajari dan diamalkan.

Dalam isu yang lain pula beliau turut menyatakan kerisauannya mengenai kemodenan yang menghanyutkan umat Islam pada hari ini yang menurut anggapannya penuh dengan tipu daya dan pembohongan.

Nasihat ini diutarakan ketika mensyarahkan hadith mengenai turun bala dalam bentuk hilang rupa asal dan ditelan bumi.

(Ketahuilah kiranya ya saudaraku) adalah kemodenan yang di hadapan mata kita sekarang ini ialah kemodenan kebinatangan bukannya ada kemodenan kemanusiaan. Sungguhpun kita lihat dengan mata kepala kita sekelian tanah air dan negeri ada cantik ada bagus tetapi pada hakikatnya penuh dengan najis. Perempuan sundal sampai masuk kampung halaman kita, tahi judi sudah berlapis-lapis keturunan adanya, tahi arak tak dapat dikira banyaknya, orang yang tidak meninggalkan sembahyang lima waktu itu boleh dibilang dengan jari, orang yang meninggalkan fardu Allah itu banyak, pencuri banyak, ibu bapak adik beradik tidak bersetuju-setujuan, raja ada banyak zalim, orang besar-besar banyak yang tidak endahkan rakyatnya, orang tua tiada siapa orang muda hormatkan dia, orang muda-muda tiada siapa orang tua kasihkan dia, jikalau engkau kaya orang dengki jikalau engkau miskin orang benci, memperbuat satu perkara tidak masuk haram tidak suka dan banyak lagi najis-najis yang tiada terbilangkan di sini.

Zaman orang tua-tua dan ulama yang dahulu adakah kemodenan palsu seperti yang tersebut ini. Bahkan mereka itu tinggal di dalam kemerdekaan menjunjung barang yang tersebut di dalam Qur'an, nabi dan menghormati apa budi dan kebaktian orang-orang tua mereka itu.

Bukannya kita sekarang tidak ada orang tua-tua dan ulama yang dahulu-dahulu meninggalkan kebaktian dan budi yang banyak tetapi orang sekarang jua yang salah dan menyesat diri sendiri kemudian dicaci dan diaib orang tua-tua dan ulama-ulamanya. (al-Marbawi, t.t, jil 15 h. 130-131)

Contoh-contoh yang dikemukakan oleh al-Marbawi dalam petikan di atas benar-benar merupakan gambaran masalah sosial dalam masyarakat Islam pada zamannya dan juga realiti yang masih berlaku sehingga kini.

Isu mengenai cuti hari Ahad juga mendapat perhatian al-Marbawi ketika mensyarahkan hadith mengenai puasa pada hari Sabtu (باب ما جاء في يوم السبت) Beliau menimbulkan persoalan mengenai kewajaran bercuti pada hari Ahad yang merupakan hari yang mulia bagi penganut Kristian. Kenyataan beliau adalah seperti berikut:

224- masalah: cuti hari Ahad patu.tkah Muslimin turut besarkan (ya saudaraku) cuti dan turut membesarkan hari Ahad bagi Nasrani itu sama jua seperti cuti-cuti dan membesarkan hari Sabtu bagi Yahudi. Maka pada hadis di dalam masalah 223 itu menunjukkan atas tegah bersekutu Yahudi atau Nasrani membesarkan hari besar mereka itu atau memperbuat sesuatu di dalamnya menunjukkan atas ambil berat dan ambil sukacita dengannya. Maka jaga-jaga ya saudaraku yang Muslimin – jangan hampir sekalian kamu akan orang yang bukan Muslimin pada hari besarnya dan jangan berhias sekalian kamu dengan apa hiasan pada hari Sabtu dan Ahad dan jangan menzahirkan apa kesukaan padanya kerana takutkan menyengutui Yahudi dan Nasrani. Maka jikalau seseorang Muslimin ahli kerja maka janganlah ditinggalkan kerja seperti bercuti pada dua hari itu atau tutup kedai-kedai ... (al-Marbawi, t.t: jil 5 h. 109)

Pandangan beliau dalam petikan di atas membuktikan sensitifnya beliau terhadap sikap umat Islam yang mencontohi barat dalam isu yang kemungkinan dianggap remeh bagi segelintir umat Islam iaitu cuti pada hari Ahad. Apa yang beliau inginkan ialah umat Islam mempunyai identiti sendiri yang boleh dibanggakan bukan menurut amalan agama lain.

Kepentingan Didikan Keluarga Dan Bahaya Keruntuhan Akhlak

Aspek didikan keluarga juga dititikberatkan oleh al-Marbawi dalam banyak tulisannya. Beliau sentiasa mengingatkan setiap individu Muslim supaya menunaikan tanggungjawab dan amanah mendidik kaum keluarganya dengan ajaran Islam yang sebenar. Antara ingatan dan teguran beliau ialah mengenai bahaya menurut kehendak isteri dan anak-anak tanpa batasan seperti petikan berikut:

291- masalah: kebinasaan seseorang pada isterinya iaitu manakala seorang itu kasih kepada isterinya duduklah ia dengan isteri itu dengan cukup khidmatkan dia hingga amal ibadat sampai terkadang jatuh di dalam mengerjakan yang munkar–munkar dengan sebabnya seperti menururkan kehendaknya dan kemahuannya keluar pergi membawa dia melihat permainan yang haram dan bercampur gaul laki-laki dengan perempuan di rumah panggung wayang gelap dan panggung bangsawan dan lainnya. (al-Marbawi, t.t, jil 15 h. 236)

292- masalah : kebinasaan seseorang dengan sebab anaknya iaitu dengan sebab kasih amat kepada anak itu diturut apa kehendaknya diberi akan dia wang dan apa yang menyukakan hatinya dan dimanjakan dia yakni tidak diajar akan dia adab yang baik dan tidak disuruh akan dia membuat kerja yang patut baginya dan disuruh akan dia belajar hanya seseorang itu berkhidmat pula kepadanya dengan menghabiskan harta dan berbimbang diberi kepadanya hingga tinggal beberapa pekerjaan yang baik yang lain tidaklah dapat berbuat ibadat dan taat dengan sebab berbimbang dengan dia dan tidaklah dapat masuk bergaul dengan orang-orang yang baik dengan sebab berbimbang dengan dia dan tidak dapat membuat apa kebajikan yang sepatutnya kerana berbimbang dengan dia. (Mohamed Idris al-Marbawi, Bahr al-Madhi jil 15 h. 236)

Masalah keruntuhan akhlak yang berlaku di kalangan masyarakat Islam turut disentuh oleh al-Marbawi antaranya gejala minum arak.

165 –masalah : minum arak jadi alamat kiamat (ini) satu daripada alamat kiamat sudah zahir pada masa kita sekarang ini iaitu orang yang minum arak itu telah banyak sangat-sangat sampai jadi 'umum bahwa hingga orang yang tahu dan telah belajar akan hukum haram meminumnya itupun telah jadi minumnya kerana bermegah-megah sama-sama orang yang megah dan dita'wil oleh orang yang tahukan haramnya itu akan dirinya tidak minum arak bahkan ia minum beer atau apa nama lain pada halnya dihukum syarak itu tiap-tiap yang cair

yang memberi mabuk itu haram diminum akan dia jikalau dinamakan dengan apa nama sekalipun jikalau diminum setitik sekalipun haram belaka jikalau tidak jadi mabuk dengan sebab minum sedikit sekalipun maka haramnya tidak berubah juga hukumnya. Sangatlah banyak orang yang minum arak itu zaman kita ini tertipu daya dirinya pada minumannya dengan sebab berubah namanya dengan bermacam-macam nama. Maka zahirlah dengari perbuatan mereka itu akan alamat kiamat. (al-Marbawi, jil 15 h. 116)

Selain isu arak, isu rasuah juga turut mendapat perhatian beliau. Antara kenyataan beliau adalah seperti berikut:

Bab yang telah datang ia pada menyatakan hadis membicarakan yang memberi suap dan yang diberi suap pada hukum. Ketahuilah kiranya ya saudaraku inilah satu perkara yang kuat berlaku zaman kita ini tiada suatu kira-kira yang lulus melainkan dengan suap menyuap. Boleh dikatakan payah berkecuali yang tiada makan suap daripada yang memegang perintah kecil atau besar ...kata guruku al-Samaluti daripada mazhab Maliki—sekiranya seorang itu mengetahui akan hilang beberapa banyak hartanya dan tetap binasa ia pada halnya ia di dalam kebenaran akan jatuh ia jikalau dengan tiada bersuap maka apabila yakin ia akan demikian harus ia menyuap tetapi haram yang mengambil suap itu memakan suapnya. (Mohamed Idris al-Marbawi, Bahr al-Madhi jil 10 h. 19)

Kesimpulan

Melalui perbincangan di atas menunjukkan bagaimana al-Marbawi berjaya mengemukakan beberapa idea dan pemikirannya yang secara tidak langsung menunjukkan keperihatinan dan ambil tahu beliau terhadap permasalahan umat Islam. Cetusan idea beliau dalam usaha membangkitkan semangat orang Melayu tetap menjadi ramuan terbaik sehingga kini walaupun dikemukakan puluhan tahun dahulu. Walaupun beliau tidak dianggap sebagai seorang tokoh pemikir tetapi idea-idea yang dikemukakan melalui tulisan-tulisannya begitu tajam dan bernas dan kadang kala sinis supaya orang Melayu sedar akan tanggungjawab mereka

dan bahaya yang melingkari mereka. Isu-isu seperti kepentingan pendidikan, perpaduan, kemajuan dan kejayaan orang Melayu, sifat-sifat negatif seperti malas berusaha, berputus asa, buang masa, terlalu mengagungkan budaya barat serta isu keruntuhan moral dan akhlak merupakan isu-isu yang masih membelenggu umat Melayu sehingga kini.

Bibliografi

- Al-Husayni 'Abd al-Majid Hasyim Dr, Ahmad 'Umar Hasyim Dr (t.t), *al-Muhaddithun fi Misr wa al-Azhar wa Dawruhuma fi Ihya' al-Sunnah al-Nabawiyah al-Syarifah*, Kaherah: Maktabah Gharib
- Ismail Che Daud (2001), *Tokoh-tokoh Ulama Semenanjung Melayu (1)*, Kelantan: Majlis Ugama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan
- Ismail Mat (1993), *Ulama Silam dalam Kenangan*, Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mahani bt Mokhtar (1990), "Syeikh Mohamed Idris bin Abdul Rauf al-Marbawi: Sejarah dan Sumbangannya di Bidang Penulisan" (Kertas Projek di Jabatan Pengajian Islam, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya)
- Mohamed bin Idris al-Marbawi (t.t) *Bahr al-Madhi Syarh Mukhtasar Sahih al-Tirmidhi*, T.T.P: Dar al-Fikr.
- Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi, *Bulugh al-Maram* Serta Terjemah Melayu, (t.t) Kaherah: Matbaah al-Anwar al-Muhammadiyah h. mukadimah.
- Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (1938), *Nizam al-Hayah Peraturan Hidup Umat Islam*, Zi United Press, Penang.
- Mohamad Redzuan Dr (1994), *The Middle Eastern Influence on the development of religious and political thought in Malay Society*
- Ensiklopedi Islam (1994), Jakarta: PT Ichtiar Baru Van Hoeve.

Seruan al-Azhar bil 3, 30 Mac 1928

Utusan Qiblat September 1980 bilangan 121

Dewan Masyarakat 1980